

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jaromíra Jirsy jako soudce zpravodaje a soudců Jana Musila a Vladimíra Sládečka o ústavní stížnosti **M. F.**, zastoupeného Mgr. Martinem Cyprisem, advokátem se sídlem v Českých Budějovicích, Česká 26/41, proti rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 15. 4. 2015, č. j. 33 C 179/2013-54, za účasti **Okresního soudu v Ústí nad Labem** jako účastníka řízení a **Krajské zdravotní, a. s.**, se sídlem v Ústí nad Labem, Sociální péče 3316/12A, zastoupené JUDr. Danielem Volákem, advokátem se sídlem v Litvínově, Jiráskova 413, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem II. rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 15. 4. 2015, č. j. 33 C 179/2013-54, **bylo porušeno** stěžovatelovo základní právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok II. a navazující výrok III. rozsudku Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 15. 4. 2015, č. j. 33 C 179/2013-54, **se ruší**.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost **odmítá**.

Odůvodnění:

I. Řízení před obecnými soudy

1. Okresní soud v Ústí nad Labem rozsudkem ze dne 15. 4. 2015, č. j. 33 C 179/2013-54, uložil ve výroku I. vedlejší účastnici jako žalované zaplatit stěžovateli (žalobci) 100 Kč s příslušenstvím, výrokem II. žalobu zamítl ohledně zaplacení částky 400 Kč a výrokem III. rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Předmětem řízení bylo vydání bezdůvodného obohacení ve výši poplatku 500 Kč za přítomnost stěžovatele jako otce dítěte u porodu, k němuž byla jeho družka přijata dne 19. 10. 2011 do Nemocnice Chomutov, provozované vedlejší účastnicí.

2. Soud dospěl k závěru, že žaloba není důvodná v rozsahu paušální náhrady nákladů spojených s přítomností stěžovatele u porodu ve výši 400 Kč sestávající

z náhrady za jednorázový oblek a přezutí ve výši 150 Kč a za instruktáž osoby doprovázející rodičku ve výši 250 Kč. Dohoda o úhradě poplatku v této části není v rozporu s právními předpisy, neboť zákon vedlejší účastníci nezakazuje vybírat úhradu za účelem kompenzace nákladů spojených s účastí otce či jiné osoby u porodu. Za limity takového řešení, k jejichž překročení v projednávané věci ovšem nedošlo, obecný soud označil přiměřenost výše úhrady povaze poskytnuté služby a nastavení odpovídajících mechanismů, aby případná neschopnost zaplatit nevedla k omezení práva na přítomnost u porodu. Vyložil, že předmětná služba není hrazena z veřejného zdravotního pojištění, přičemž vedle náhrady nákladů na zajištění hygienických standardů pro otce přítomného u porodu (oděv, obuv, desinfekční přípravky apod.) lze požadovat i úhradu nákladů na vzdělání (proškolení) zdravotnického personálu; na překážku zákonnosti pak sama o sobě není ani přiměřená paušalizace poplatku.

3. Nalézací soud naopak shledal žalobu důvodnou v rozsahu 100 Kč, které vedlejší účastnice deklarovala jako přiměřený zisk. Konstatoval, že zdravotnické zařízení není oprávněno tvořit zisk v souvislosti s tím, že umožní přítomnost otce, resp. osoby blízké u porodu. Samotný výkon práva na přítomnost u porodu je bezúplatný; zdravotnické zařízení je oprávněno požadovat náhradu nákladů s ním spojených, nikoli však navíc odměnu (výkon tohoto práva nelze zpoplatnit nad rámec náhrady nákladů spojených s jeho strpěním). V tomto rozsahu vyhodnotil soud dohodu o úhradě poplatku jako neplatnou pro rozpor se zákonem a zaplacených 100 Kč považuje za bezdůvodné obohacení vzniklé na straně porodnice.

II. Ústavní stížnost a navazující vyjádření

4. Proti rozsudku okresního soudu se stěžovatel brání ústavní stížností ze dne 12. 10. 2015, ve znění doplnění ústavní stížnosti ze dne 30. 10. 2015, v níž navrhuje, aby Ústavní soud rozhodnutí zrušil. Namítá zásah do práva na ochranu rodinného života podle čl. 10 odst. 2 a čl. 32, jakož i práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) i navazujících ustanovení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Úmluvy o právech dítěte. Přítomnost u porodu potomka stěžovatel považuje za projev ústavně zaručeného práva na rodinný život, jehož výkon nelze nijak zpoplatnit; konkrétní výše náhrady nákladů navíc nebyla vedlejší účastnicí žádným způsobem doložena (prokázána). Podotýká, že ústavní stížnost sice podává ve své individuální věci, míří ovšem na obecnou praxi spočívající v nepuštění otců na porodní sál bez předchozího zaplacení poplatku. Vedle ústavně zaručených práv dochází i k porušování § 28 odst. 3 písm. e) bodu 3 zákona č. 372/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o zdravotních službách“). V přítomnosti otce u porodu spatřuje analogii k návštěvám pacientů, které jsou umožňovány bezplatně, a to i na odděleních, kde jsou návštěvám poskytovány jednorázový oděv i potřebná instruktáž.

5. Okresní soud v Ústí nad Labem ve vyjádření k ústavní stížnosti vyjadřuje přesvědčení, že nezasáhl do ústavně zaručených práv stěžovatele, přičemž odkazuje na odůvodnění svého rozsudku. Nad jeho rámec uvádí, že aproboval postup spočívající v přiměřené paušalizaci nákladů, a neprováděl proto již dokazování ohledně konkrétní výše nákladů vedlejší účastnice spojených s přítomností stěžovatele u porodu; náklady na proškolení jsou navíc obtížně prokazatelné ve vztahu ke konkrétní jednotlivé věci. Poukázal na rozsudek Okresního soudu v Mělníku ze dne 10. 11. 2014, č. j. 12 C 117/2014-106, v němž tamní soud dospěl k obdobným právním závěrům.

6. Vedlejší účastnice řízení ve vyjádření ze dne 23. 11. 2015 navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl, popř. zamítl. Je přesvědčena, že obecný soud nezasáhl do ústavně zaručených práv stěžovatele a zdůrazňuje, že v daném případě nebyly stěžovateli kladeny žádné překážky v přítomnosti u porodu či kontaktu s novorozěným dítětem.

7. Veřejná ochránkyně práv jako *amicus curiae* ve vyjádření ze dne 14. 12. 2015 navrhuje, aby bylo ústavní stížnosti vyhověno. Zdůrazňuje, že přítomnost otce se stala standardní součástí většiny porodů, a stížnost stěžovatele tak přesahuje jeho vlastní zájmy. Právo pacienta na přítomnost osoby blízké či jiné určené osoby při poskytování zdravotních služeb vyplývá ze zákona, poskytovatel zdravotních služeb je povinen ji strpět a nesmí ji zpoplatňovat. Ochránkyně upozorňuje, že řada zdravotnických zařízení nevybírá úhrady vůbec, jiné v řádu desítek či stovek korun a zejména za přítomnost tzv. „duly“ (asistentky) i ve výši 1500 Kč. Rovněž v rozkladu platby na dílčí položky se vyskytují zásadní rozdíly; v závislosti na průběhu porodu nejsou často účtované služby ani poskytnuty.

III. Posouzení ústavní stížnosti

8. Ústavní soud nejprve přezkoumal náležitosti stížnosti a konstatuje, že byla podána včas, osobou oprávněnou a stěžovatel je v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), zastoupen advokátem. Rovněž není stížnost nepřipustná ve smyslu § 75 odst. 1 téhož zákona. K posouzení věci vyžádal Ústavní soud spis Okresního soudu v Ústí nad Labem vedený pod sp. zn. 33 C 179/2013; o ústavní stížnosti rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť v intencích § 44 věty první zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že by od tohoto jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci.

9. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti. Není součástí soustavy obecných soudů, a nepředstavuje proto ani další instanci přezkumu jejich rozhodnutí. Vedení vlastního řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, jakož i výklad a aplikace práva na daný případ náleží obecným soudům. K zásahu do činnosti orgánů veřejné moci je povolán výhradně tehdy, pokud z jejich strany došlo k porušení ústavně zaručených práv nebo svobod. Pro přezkum není sama o sobě rozhodná věcná správnost či konkrétní odůvodnění rozhodnutí obecných soudů, nýbrž výhradně dodržení ústavního rámce jejich činnosti.

10. Ústavní soud se předně musel vypořádat s okolností, že předmětem řízení u Okresního soudu v Ústí nad Labem bylo zaplacení bagatelní částky 500 Kč, a proti rozsudku okresního soudu tak podle § 202 odst. 2 o. s. ř. nebylo přípustné ani odvolání, tím méně dovolání; dospěl však k závěru, že ústavní stížnost je i přesto třeba připustit k meritornímu projednání. Vyšel z definice právní hranice bagatelnosti, jak byla vymezena v nálezu ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89) dostupné na <http://nalus.usoud.cz>. Byť se co do kvantitativní stránky vyjádřené výší sporné částky jedná o případ spíše marginální, věc se vyznačuje významnou stránkou kvalitativní, neboť z hlediska ústavnosti vykazuje značný přesah konkrétní kauzy, zejména v případech, o jaký podle tvrzení stěžovatele šlo i v nyní projednávané věci, totiž že předchozí zaplacení „poplatku“ bylo podmínkou jeho vpuštění na porodní sál. Zásah Ústavního soudu je nutný rovněž s ohledem na požadavky právní jistoty

v důsledku roztržité praxe a chybějící kognice soudů vyšších stupňů, která je vyloučena právě s ohledem na bagatelní výši vybíraných plateb tohoto druhu, vylučující podání opravného prostředku.

11. Ústavní stížnost je důvodná.

III.a/ Vybírání poplatků za přítomnost u porodu

12. Problematika přítomnosti otce, popř. jiné osoby blízké u porodu, souvisí na úrovni ústavního pořádku s obecnou ochranou rodinného života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny, podle něhož má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Norma článku 32 odst. 1 věty první Listiny pak akcentuje, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona; odstavec 4 věty první téhož článku zaručuje právo rodičů na péči o děti a současně právo dětí na rodičovskou péči. K vymezení pojmu rodinného života srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06 (N 33/44 SbNU 399), ze dne 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10 (N 82/57 SbNU 93), a ze dne 7. 1. 2009, sp. zn. I. ÚS 2477/08 (N 4/52 SbNU 27). Povahou práva na péči rodičů o děti i práva dětí na rodičovskou péči a závazků státu s tím spojených se Ústavní soud blíže zabýval v nálezu ze dne 26. 1. 2006, sp. zn. IV. ÚS 257/05 (N 26/40 SbNU 211). Z aspektu pozitivního závazku státu na poli ústavní garance a ochrany rodičovství a rodiny Ústavní soud vycházel např. také v usnesení ze dne 13. 12. 2006, sp. zn. III. ÚS 438/05 (U 15/43 SbNU 661).

13. Na úrovni podústavního práva je právo na přítomnost u porodu zakotveno v § 28 odst. 3 písm. e) bodu 3 zákona o zdravotních službách, podle něhož má pacient při poskytování zdravotních služeb právo na přítomnost osoby blízké nebo jiné jím určené osoby. Zdravotními službami je podle § 2 odst. 2 písm. a) mj. zdravotní péče, přičemž podle § 2 odst. 4 písm. a) bodu 4 téhož zákona se zdravotní péčí rozumí soubor činností a opatření prováděných u fyzických osob za účelem pomoci při reprodukci a porodu; podle § 5 odst. 2 písm. g) je zdravotní péčí rovněž ošetrovatelská péče v souvislosti s porodem. Ustanovení § 28 odst. 3 písm. e) bodu 3 rozšiřuje okruh osob s právem přítomnosti u porodu vedle otce, případně osoby blízké, i na jinou pacientem (rodičkou) určenou třetí osobu. Tou může být např. i tzv. dula – soukromá porodní asistentka, která rodičku připravuje na porod, následně ji k němu doprovází a poskytuje jí asistenci i péči nad rámec péče ze strany zdravotnického zařízení. Umožnění přítomnosti u porodu není možno považovat za nadstandardní péči, kterou lze samu o sobě zpoplatnit, jak v řízení argumentovala vedlejší účastnice, nýbrž jde o součást základních povinností porodnice podle zákona. V této souvislosti se pro ilustrativnost nabízí ještě normy § 28 odst. 3 písm. i) a j) zákona o lékařských službách, které garantují právo pacienta přijímat návštěvy, jakož i duchovní péči a duchovní podporu. Podle důvodové zprávy k zákonu o zdravotních službách je hlavním cílem a účelem úpravy § 28 vymezení práva pacientů podstatně širěji a konkrétněji, než jak tomu bylo v dřívějších právních předpisech. Zákon koncepčně vychází z toho, že pacient je rovnocenným partnerem poskytovatele a zdravotnických pracovníků a má právo vyslovit souhlas či nesouhlas s poskytovanými zdravotními službami na základě řádně sdělené informace a poučení (sněmovní tisk 405/0, 6. volební období 2010-2013, Zvláštní část, k § 28 až § 30, dostupná z: www.psp.cz).

14. Následně Ústavní soud obrátil svoji pozornost k tomu, zda jsou zdravotnická zařízení oprávněna požadovat po otci, potažmo osobě blízké či jiné třetí

osobě, úhradu za služby spojené s jejich přítomností u porodu. Dospěl k závěru, že obecně ano, avšak za dodržení určitých (přísných) podmínek. V dosavadní praxi přitom dochází k výběru plateb způsobem, který se v řadě případů vyznačuje excesivní aplikací podústavního práva, či dokonce (hrozícím) zásahem do práv ústavně zaručených.

15. Ústavní soud k právní povaze plateb za přítomnost u porodu předesílá, že tyto úhrady jsou sice nazývány „poplatkem“, pojmově se nicméně nejedná o poplatky jako peněžité plnění veřejnoprávního charakteru ve smyslu § 2 odst. 3 písm. a) zákona č. 280/2009 Sb., daňového řádu. Platby nejsou zakotveny v zákoně ani zavedeny na základě výslovného zmocnění v něm obsaženého; jde o prostou soukromoprávní úplatu (cenu) za služby poskytnuté zdravotnickým zařízením, byť v souvislosti s plněním jeho zákonných (veřejnoprávních) povinností. V této souvislosti lze odkázat na právní povahu tzv. regulačních poplatků ve zdravotnictví jako specifických plateb, pojmově na pomezí soukromoprávního a veřejnoprávního charakteru [nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 1/08 (251/2008 Sb., N 91/49 SbNU 273), potažmo navazující nález ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 36/11 (238/2013 Sb., N 111/69 SbNU 765)].

16. Současně Ústavní soud zdůrazňuje, že zisk porodnice není sám o sobě nic „nemravného“ či nepovoleného (ba naopak), byť v případě zdravotnických zařízení majících formu obchodní korporace či jiné osoby soukromého práva je třeba jeho tvorbu regulovat (omezit) v závislosti na povaze poskytovaných zdravotních služeb, financování ze systému veřejného zdravotního pojištění, jakož i na osobě zakladatele a nakládání s dosaženým ziskem. Zdravotnická zařízení ve formě státních, popř. krajských či obecních příspěvkových organizací, však pojmově určena k vytváření zisku nejsou.

17. Platby za přítomnost jiné osoby u porodu jako prosté soukromoprávní plnění nemají výslovnou oporu v zákoně; jsou vybírány na základě specifické dohody (nepojmenované smlouvy ve smyslu nyní § 1746 odst. 2 obč. zák.), jejímž obsahem jsou služby (plnění) poskytnuté zdravotnickým zařízením na jedné straně, a úplata (cena) jako protiplnění. Cena má potom charakter platby v rámci soukromoprávního vztahu, přičemž otec či jiná třetí osoba přítomná u porodu má principiálně na výběr, zda dohodu za navržených podmínek uzavře či nikoli. Nelze nicméně přehlédnout, že nejde o standardní smlouvu uzavíranou mezi dvěma účastníky v rovném postavení, nýbrž o dohodu, která fakticky vykazuje významné aspekty smlouvy spotřebitelské, je uzavírána pravidelně jako standardizovaná (formulářová) smlouva mezi zdravotnickým zařízením jako profesionálem a soukromou osobou, která se navíc nachází ve vypjaté životní situaci. Mimoto je uzavírána v návaznosti na poskytování zdravotních služeb v intencích veřejnoprávní zákonné úpravy, přičemž ve hře je i případné odepření přítomnosti jiné osoby u porodu, jak na to poukazuje i stěžovatel s tím, že předchozí zaplacení poplatku bylo v jeho případě podmínkou vpuštění na porodní sál – což je nepřípustné.

18. Vycházejí z těchto specifických okolností je Ústavní soud nucen přistoupit k bližší kognici podmínek uzavírání dohod tohoto druhu a jejich pravidelného obsahu. Přítomnost u porodu sama o sobě nemůže být zatížena „poplatkovou povinností“. Ve smyslu § 28 odst. 3 písm. e) bodu 3 zákona o zdravotních službách ji nelze podmínit ani úhradou běžných výdajů na provoz zdravotnického zařízení – obdobně jako poskytování

zdravotních služeb, přijímání návštěv či duchovní péče pacientem v intencích § 28 odst. 3 písm. i) a j) téhož zákona. Mezi základní provozní výdaje přitom náleží nejen náklady na osvětlení, topení či užitkovou vodu, ale i na (jednorázový) hygienický oděv, dezinfekční prostředky, roušku či návleky na boty, neboť i zde se jedná o základní provozní podmínky, které musí být zajištěny hromadně a ohledně všech, kdo se ve zdravotnickém zařízení nacházejí, ať již zaměstnanců, osob zajišťujících provoz či zásobování, pacientů, jejich doprovodu nebo návštěv.

19. Platby (úhrady) lze vybírat výhradně za plnění, která jsou poskytována nad rámec povinností podle zákona. Může se tak jednat např. o náklady na občerstvení, poskytnutí dodatečných příkrývek, cvičebních nebo relaxačních pomůcek či proškolení (instruktáž). Ohledně těchto služeb a jejich úhrady je ovšem podle povahy nutno dát dotčené osobě prostor k vyjádření, zda má o službu zájem, typicky např. ve vztahu k občerstvení či poskytnutí doplňkových pomůcek. Pouze ohledně specifických služeb či úkonů, které z povahy věci musí být poskytnuty, lze potom požadovat úhradu bez dalšího, přičemž však výše platby musí být alespoň rámcově přiměřená – nesmí být v diametrálním nepoměru k pořizovací ceně, potřebnému rozsahu a skutečně poskytnutým úkonům. V tomto ohledu je na zdravotnickém zařízení, které prostřednictvím poplatku požaduje příspěvek na úhradu nákladů na proškolení zdravotnického personálu, instruktáž otců či jiných osob přítomných u porodu, popř. na zajištění dohledu nad nimi, aby alespoň rámcově, logicky a srozumitelně zdůvodnilo, jaké náklady mu v této souvislosti vznikají. Může se jednat např. o navýšení počtu zaměstnanců či dodatečné náklady na jejich vzdělávání oproti nákladům, které by byly s jeho činnostmi spojeny jinak, tj. bez nutnosti zajistit přítomnost třetích osob u porodu.

20. Je třeba znovu zdůraznit, že i pokud osoba platbu (předem) nezaplatí, nesmí to mít vliv na vlastní výkon práva být přítomen u porodu. Jde sice o platbu vyplývající ze soukromoprávní dohody a realizovanou v rámci smluvní autonomie – je však výrazně limitována veřejnoprávním, ba dokonce ústavním rámcem poskytování zdravotních služeb, a měla by proto být vybírána v rozumných mezích a jen tak, aby svojí výší či způsobem výběru neomezovala ani neodrazovala, nejčastěji otce, od přítomnosti u porodu. Smluvní autonomii a právo volby lze přiměřeně prolamovat pouze ohledně specifických služeb či úkonů, které z povahy věci musí být poskytnuty. Ústavní soud neshledává nic protiústavního na přiměřené paušalizaci podobných plateb, i ta se ovšem musí pohybovat v mezích alespoň rámcově přiměřené náhrady za specifické služby či jiné úkony poskytnuté zdravotnickým zařízením nad rámec jeho běžné provozní činnosti a zákonných povinností. Paušalizace především nesmí být prostředkem k zastřenému vytváření zisku, nahrazování příjmů ze systému veřejného zdravotního pojištění či odrazování (nejčastěji otců) od přítomnosti u porodu.

21. Platba za přítomnost u porodu musí být férová, předem jednoznačně specifikovaná, včetně roviny daňové a roviny případného zisku; zejména se nesmí „skrývat“ pod kvazislужby, které jsou účelově nabízeny jen proto, aby za ně mohl být vybrán jakýsi poplatek. Výběr by měl ve svém celku přispívat k budování transparentního prostředí při poskytování zdravotních služeb; zejména nemá jít o skryté platby, které zastírají svůj pravý účel a podporují poskytování zdravotních služeb na bázi známostí, konexí a preferenčního (protekčního) zacházení, ba dokonce mohou vykazovat aspekty šedé ekonomiky, nepřiznaných příjmů či dokonce daňových úniků. Výběr plateb musí být nastaven tak, aby otcové či jiné osoby nemohli oprávněně nabýt pocit, že jsou u porodu trpěni, či dokonce že jejich přítomnost není vítána. Tento aspekt

je věcí domluvy mezi danou osobou a rodičkou; personálu zdravotnického zařízení do něj nepřísluší zásadně zasahovat.

22. Přítomnost otce – byť se v poslední době stala běžnou součástí porodu – představuje toliko jeden z dílčích, v jistém smyslu nadstavbových prvků realizace rodičovského práva, který je vedle pojmově spíše podružné (sekundární) roviny otcovského práva především součástí mateřského práva ženy na to, aby měla u porodu osobu blízkou, která jí pomůže i přes anonymní prostředí (kapacitního) zdravotnického zařízení vytvořit určitý pocit zázemí, bude ji podporovat a během těchto náročných okamžiků „držet za ruku“. Vztah dítěte k rodičům se sice utváří již od okamžiku narození, i ten se nicméně upíná primárně k matce; otec má při zodpovědném přístupu ke svému rodičovství dost času a mnoho příležitostí na budování pevného vztahu k dítěti, i pokud nebude bezprostředně přítomen u jeho příchodu na svět.

23. V této souvislosti je současně třeba zmínit, že otec či jiná třetí osoba není pacientem a musí strpět přiměřená omezení, která jsou s přítomností u porodu spojena. Je to matka dítěte, které především patří tyto intimní okamžiky a jejíž postoj je určující; pokud si rodička přeje dodržení určitých podmínek, např. i vyloučení záznamu porodu prostřednictvím fotografií, videa či vůbec vyloučení přítomnosti otce nebo jiné třetí osoby u porodu, její postoj a přání musí vždy převážet. Stejně tak by mělo být součástí zodpovědné realizace práv ze strany otce či jiné třetí osoby, která si přeje být u porodu přítomná, aby se na tuto událost důsledně a v dostatečném předstihu připravila. Součástí takové přípravy by měl být vedle seznámení se standardním průběhem porodu a základními situacemi, které při něm mohou nastat, rovněž předběžné ověření, resp. dohoda na rozsahu poskytnutých služeb a podmínkách jejich úhrady, popř. i porovnání podmínek ve více porodnicích, pokud taková volba – zejména vzhledem k místu bydliště – reálně přichází v úvahu.

III.b/ Aplikace vyslovených závěrů na projednávanou věc

24. Ústavní soud nakonec dospěl k závěru, že nalézací soud vykročil z ústavního rámce své rozhodovací činnosti – porušil totiž stěžovatelovo ústavně zaručené právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny; jednak tím, že bez dalšího akceptoval obecné zdůvodnění poskytnuté vedlejší účastnicí jako poskytovatelem zdravotních služeb, že poplatek představuje náhradu za jednorázový oblek, přezutí ve výši 150 Kč a instruktáž ve výši 250 Kč, a vycházející z něj zamítl žalobu o 400 Kč.

Takový postup obecného soudu je v rozporu s právním názorem Ústavního soudu vyloženým výše – realizaci práva na přítomnost u porodu nelze podmínit úhradou běžných výdajů na provoz zdravotnického zařízení, mezi něž náleží i náklady na jednorázový oděv a přezutí. Ve zbývajících částech pak nalézací soud nezkoumal, zda se jednalo o alespoň rámcově přiměřenou náhradu za opravdové náklady vynaložené vedlejší účastnicí; mělo se jednat o náhradu nákladů na instruktáž, přičemž však soud nezjišťoval, jaký byl její časový rozsah, co bylo jejím obsahem, nakolik byla potřebná či stěžovatelem vyžádaná a zda byla skutečně poskytnuta. Výši nároku může přitom soud určit volnou úvahou podle § 136 o. s. ř., nemůže tak ale učinit zcela libovolně, avšak jen na základě jiných zjištění, čerpaných z důkazů v řízení provedených, umožňujících založit úvahu na určitém a konkrétním kvantitativním posouzení základních souvislostí souzené věci.

25. Ústavní soud v návaznosti na výše učiněné závěry zdůrazňuje, že předmětem řízení před obecnými soudy v případech tohoto druhu z povahy věci nemůže a nemá být detailní dokazování obsahu a hodnoty poskytnutých služeb, nýbrž výhradně rámcové zkoumání přiměřenosti úhrady vůči potřebným, resp. vyžádaným a skutečně poskytnutým službám. Účelem dokazování nemá být zkoumání, zda je (bagatelní) částka vyúčtovaná na „poplatku“ v přímé relaci k protiplnění, nýbrž především objasnění, zda platba nebyla v diametrálním nepoměru k poskytnuté službě, resp. zda se skutečným účelem výběru nejeví být zastřené (nikoliv „férové“ a řádně zdaněné) vytváření zisku, vynahrazování příjmů ze systému veřejného zdravotního pojištění či skryté odrazování otce od přítomnosti u porodu.

26. Ústavnímu soudu mimoto nezbyvá než konstatovat ústavně nekonformní způsob obecného soudu při vedení řízení a následném vydání rozhodnutí; do ústavně zaručeného práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny totiž soud zasáhl rovněž svým postupem v řízení. V případě napadeného rozsudku se jednalo o překvapivé rozhodnutí, neboť soud účastníky při jednání podle § 118a odst. 2 o. s. ř. nepoučil o zamýšlené právní kvalifikaci věci a neumožnil jim, aby v tomto směru doplnili vyličení rozhodných skutečností, případně je nepoučil podle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. o nutnosti dotvrdit rozhodné skutečnosti a navrhnout další důkazy. Stěžovatel se žalobou domáhal vrácení zaplaceného poplatku za přítomnost u porodu z titulu bezdůvodného obohacení a z této právní kvalifikace vycházeli účastníci rovněž v navazujících podáních i při jednání soudu. V odůvodnění písemného vyhotovení rozsudku nicméně nalézací soud nově a překvapivě vyšel z právní kvalifikace jiné – poplatek měl být zaplacen na základě „dohody o úhradě poplatku“ vyplývající z nepojmenované smlouvy podle § 1746 odst. 2 obč. zák., resp. § 51 zákona č. 40/1964 Sb., v tehdy účinném znění. O zamýšlené právní kvalifikaci ovšem obecný soud účastníky nepoučil a neumožnil jim se k ní vyjádřit, a to i přesto, že právě s odkazem na (dobrovolně) uzavřenou dohodu odmítl provést dokazování týkající se rozsahu poskytnutých služeb v relaci k výši poplatku, čímž považoval za vypořádaná i opakovaná tvrzení stěžovatele, že mu není zřejmé, za co byl poplatek účtován, resp. že jeho výše byla neadekvátní skutečně vynaloženým nákladům. Ba co víc, soud zamítl i návrh na provedení důkazu výpovědí stěžovatelovy družky jako rodičky (která měla dohodu o úhradě poplatku původně uzavřít a pohledávku z ní teprve dodatečně postoupit na stěžovatele), přičemž tento důkazní návrh směřoval právě ke zpochybnění platnosti případně uzavřené dohody o úhradě „poplatku“ vzhledem k situaci, v níž družka s úhradou souhlasila.

27. Sám stěžovatel tak naznačil úvahu v tomto směru, na kterou nicméně soud při jednání nezareagoval. V odůvodnění rozsudku se s tímto návrhem vypořádal pouhým konstatováním, že je obecně známo, že každá žena je před porodem ve stavu silného rozrušení, a to tím spíše, jde-li o její první porod. Nejenže je takové konstatování nepřipustně zobecňující (libovolné); okresní soud tím navíc fakticky uznal, že dohoda o úhradě poplatku, jak ji sám kvalifikoval, byla uzavřena za okolností, které jsou prizmatem zákonných podmínek přinejmenším problematické, aniž by z toho nicméně vyvodil další závěry a provedl navržený důkaz k tvrzení, za jakých okolností byla uzavírána dohoda v projednávané věci – mj. zda byla uzavřena na základě skutečné, vážné a svobodné vůle, nikoli z donucení či v tísní, a zda se nepříčí dobrým mravům.

28. Rozsudek byl předmětem ústavněprávního přezkumu primárně v části, v níž byla žaloba zamítnuta co do částky 400 Kč. Ústavní soud se naopak blíže nezabýval jeho přezkumem v rozsahu 100 Kč, neboť v tomto ohledu bylo stěžovateli vyhověno a ani vedlejší účastnice rozsudek v tomto rozsahu nenapadla. Pro úplnost a nad rámec potřebného odůvodnění (*obiter dictum*) nicméně Ústavní soud uvádí, že nalézací soud řádně neodůvodnil svůj závěr, že zdravotnické zařízení není v souvislosti s přítomností otce či jiné osoby u porodu oprávněno tvořit zisk. Zejména se nevypořádal s obecným východiskem, že v případě zdravotnického zařízení ve formě obchodní korporace, o jaké jde i v případě vedlejší účastnice, není tvorba zisku v přiměřené výši a za transparentně nastavených podmínek vyloučena, ba naopak je logickou součástí jeho fungování.

IV. Závěr

29. Na základě výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyslovil, že výrokem II. rozsudku okresního soudu, tedy v části, v níž byla žaloba zamítnuta co do částky 400 Kč, bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu výrok II. rozsudku okresního soudu zrušil a současně zrušil i navazující výrok III., jímž bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení.

30. Stěžovatel svojí argumentací napadal rovněž odůvodnění výroku I. a petitum požadoval zrušení celého rozsudku, tedy včetně výroku I., jímž nalézací soud uložil vedlejší účastnici zaplatit stěžovateli 100 Kč s příslušenstvím. Nicméně vzhledem k tomu, že v této části bylo stěžovateli vyhověno a vedlejší účastnice se proti rozhodnutí nebránila, Ústavní soud ústavní stížnost stěžovatele v této části podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný.

31. Aniž by Ústavní soud jakkoli předjímal konkrétní rozhodnutí obecného soudu v dalším řízení, bude na něm, aby věc ve zrušené části projednal znovu a rozhodl o ní při respektu k právním závěrům Ústavního soudu vysloveným výše. Tedy zejména předvídatelně, po potřebném procesním poučení, bez překvapivých právních závěrů, a aby své rozhodnutí řádně odůvodnil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 12. dubna 2016

Jaromír Jirsa
předseda senátu